

Arkivnyt

Maj 2020

2020:2

Indhold

► Danmarks lykkelige dag	2
► Besættelsens sidste dramatiske tid	5
► Fejringen af Danmarks befrielse d. 8. maj 1945	10
► Hun er en feltmadras	12
► En mindetavle for to frihedskæmpere på Rørkjær Skole.	14
► Poul Mackeprang Nielsen – aktiv modstandsmand, Silkeborg	16
► Først en mindestund, så en glædelig velkomst efterfulgt af spørgsmål om lægers udanske adfærd	28

Lille pige i festtøj i anledning af Danmarks befrielse.
EBA 10682-070

ArkivNyt

udgives af Esbjerg Byhistoriske Arkiv som digitalt nyhedsbrev og udkommer minimum fire gange årligt.

Redaktion

Peter Bak
Aja Høy-Nielsen
K. A. Gorritzen
Flemming Køhler
Peter Hundebøll
Jørgen Dieckmann
Rasmussen (ansv.)
Anette Rydahl

Citater med kildeangivelse er tilladt.

Redaktionens
adresse:
byhistoriskarkiv@
esbjergkommune.dk

Danmarks lykkelige dag

Inger Olander (født Gorritzen)

Der var engang for efterhånden længe siden, hvor Danmark vågnede op til en helt ny og lysere tid. Det var den 5. maj 1945, og de lyse nætter var meget passende lige begyndt. Solen skinnede, flagene gik til tops og vajede i den lidt kølige forårsvind – det var forår og Danmark frit.

Den dag var noget særligt, og den lagde sig dybt i min erindring. Jeg var knapt tre år gammel, men må have vidst, at det her var stort. Selv om jeg selvfølgelig ikke forstod rækkevidden, og min verden hovedsagelig kun strakte sig omkring Rolfsgade 125, Zions Kirke, havnen, Sømandshjemmet Ny Havn og Missionshuset i Skolegade, har jeg aldrig glemt den dag.

Nu må jeg så lige indskyde en bemærkning til alle de, der mener og tror, at man ikke kan huske så langt tilbage. Det kan man altså godt. Det handler selvfølgelig om, at nogle pejlemærker har gjort indtryk. Den slags var der mange af under besættelsen. Jeg er ikke i tvivl om, at min mor ofte har været bange, hvilket sætter sig enten som en fortrængning eller en klar erindring. Der er måske også noget arveligt, for alle mine søskende husker også langt tilbage, også de der er født efter besættelsen.

Det der undrer mig er, at netop denne dag har fæstnet sig i min hukommelse, da den for mig bare var en rolig og glad dag. Jeg fornemmede dog, at det her var noget særligt. Jeg husker selvfølgelig ikke alle detaljer, men det jeg husker er:

Det var morgen. Jeg kunne se min mor og storebror på knap fem år ligge i deres senge og sove. Der var noget underligt, og det tog lidt tid, inden det gik op for mig, at de mørke rullegardiner var oppe. Meget mærkeligt – jeg kravlede ud af sengen og vækkede min mor. Min far var ikke hjemme. Han var for snart længe siden sejlet til England, sagde de voksne, men de så altid så alvorlige ud, når man spurgte om, hvornår han kom hjem. Man fik aldrig noget klart

svar. De voksne var underlige. De gik og hviskede om det ene og det andet, og de så tit lidt bange ud. Vi børn skulle vist ikke vide for meget, men min bror og jeg vidste alligevel det meste. Når vi sad musestille under spisebordet, kunne vi følge med i, hvad der foregik, selv om de voksne ikke altid var lige nemme at forstå – vi kunne ikke spørge, for så blev vi sendt ud at lege, og hvordan skulle man så få noget at vide? For eksempel det der med at man kunne gå under jorden. Hvordan kunne man det? Jeg havde været med på kirkegården, hvor der lå mange mennesker under jorden, og de kom aldrig tilbage, hvilket var sørgeligt, men Carl Muff og familie, som boede på første sal, var pludselig gået under jorden. Det snakkede de voksne om, og jeg kunne forstå, at alle var lettede. Det var derfor, min farbror og moster kunne bo i deres lejlighed, mens de var smidt ud fra Sømandshjemmet Ny Havn af tyskerne. De skulle selvfølgelig flytte, når familien Muff kom tilbage, men hvordan kunne de det? Og hvad lavede de nede under jorden? Det gav i hvert fald stof til eftertanke.

Men denne morgen var glad og fyldt med smil. Da vi var kommet op og havde fået morgenmad, fortalte min mor, hvad der var sket. Hun smilede hele tiden, og jeg troede ikke kun, det var fordi, hun havde fødselsdag, det smittede os alle sammen og gav en glad og tryk stemning.

Min mor havde også en overraskelse til os. Hun havde lavet et Dannebrogssflag og hamret det på vores grønne kosteskaft. Det var meget flot. Hun havde også syet armbind til os. Sidst på formiddagen fulgte hun os ned på hjørnet af Sjællandsgade og Rolfgade, hvor der stod en frihedskæmper med armbind og våben. Som jeg husker det, var der mange frihedskæmpere over alt i byen, men nede på vores hjørne, foran købmandsbutikken, som i dagens anledning holdt lukket, fik min bror og jeg med flag og armbind, lov til at stå vagt med

Ved befrielsen kom frihedskæmpere i stort tal frem som her på hjørnet af Borgergade og Kirkegade.
EBA 63479-070

frihedskæmperen. Jeg husker, at det var lidt køligt, men solen skinnede, og alle smilede til os. Jeg var meget stolt og tænkte ikke nærmere over, at det kun var min bror, der skulle holde flaget. Det lå bare i luften, da han jo var en dreng. Kønsrollerne var meget fastlagte. Senere på dagen gik så alle frihedskæmpere, politi, brandværn osv. i optog gennem byen. Der var musik, og min bror og jeg gik med.

I mange år troede jeg, at vi gik med i optøget ganske uden opsyn, men da jeg som voksen spurgte min mor, hvordan hun turde lade os gå med helt alene, når vi nu var så små, fortalte hun, at hun selvfølgelig var med, men det husker jeg ikke.

Tiden lige efter besættelsen fik også en betydning for mig. Der var meget, der skul-

le ryddes op og renoveres. Blandt andet, var der mange miner, der skulle fjernes, og man gik i gang i Strandskoven.

Minerne skulle afmonteres, hvilket krævede en vis viden om netop det, og der ankom så en lille familie, der blev indlogeret på Sømandshjemmet, hvor min farbror var bestyrer. For at familiens treårige datter, Buller, ikke skulle kede sig, blev jeg sendt afsted, så vi kunne lege sammen. Det var sjovt, og vi kunne finde på meget at foretage os. Vi fik at vide, hvad vi ikke måtte, og så fik vi ellers lov til at passe os selv, indtil der skulle spises. Det var meget anderledes end i dag, hvor børn hele tiden har en voksen i hælene. Vi fik lov til at være i fred og selv gå på opdagelse. Men en dag gik det galt, men ikke med os. Der skete en

Den nyudsprungne Strandskov forvandlet til vinterskov ved mineeksplosionen den 6. juni 1945, hvor 35 tons indsamlede miner sprang i luften. Tre personer omkom, og 65 blev såret. Foto: Paul Bølling. EBA 34044-008

stor mineeksplosion, og Bullers far blev dræbt.

Mærkelig nok husker jeg ikke braget og de knuste ruder, men jeg husker at, min far, som var kommet hjem fra England, fortalte mig, at det var meget synd for Buller, og at jeg nu måtte ned og lege og snakke med hende, mens de voksne skulle hjælpe Bullers mor. Jeg kan også huske, at jeg havde ondt af pigen, så jeg var parat. Nu kunne man tro, at det var dette dødsfald, som gjorde dybest indtryk, men sådan var det ikke. Da jeg kom ned på Sømands-hjemmet, viste Buller mig, at hun havde fået en rigtig cykel. Jeg havde aldrig set noget lignende. Det var en rigtig cykel i miniformat. Den var lilla med gummi-hjul, ringeklokke og håndbremse. Det var i det øjeblik jeg så cyklen, jeg tænkte den frygtelige tanke, som gav mig dårlig samvittighed

langt ind i voksenlivet. Jeg tænkte: »Gid det var min far, der var død«. Ak, ja. I samme øjeblik indså jeg, hvor dårligt et menneske jeg var, når jeg godt ville bytte min fars liv for en cykel. Jeg havde hørt tit nok i mit indremissionske miljø, at det var den slags ting, der kunne få Jesus til at græde.

Senere har jeg tænkt over, hvor den cykel mon kom fra. Man kunne slet ikke købe en sådan cykel i Esbjerg, men min far var lige kommet hjem fra England, og jeg har fået den tanke, at han havde haft den med hjem til mig, men at den, i god kristen ånd, blev givet til en, der havde mere behov. Jeg ved det selvfølgelig ikke sikkert, men det kunne godt passe ind i familiens tankegang. Selv fik jeg så min første cykel, da jeg begyndte i børnehaveklassen. Den var også lilla, og den var brugt, men jeg havde vist heller ikke fortjent bedre.

Besættelsens sidste dramatiske tid

Af Verner Gorridsen, Ans

Verner Gorridsen voksede op på Sømandshjemmet Ny Havn, hvor hans far var bestyrer. Verner var 15 år den 5. maj 1945 og fortæller her levende om befrielsen og dagene omkring denne dato.

Den 11. april 1945 – en onsdag og på min storesøster Aases 17-års fødselsdag – kom en tysk motorordonnans ind på fars kontor ved 9-9.30-tiden med en besked til en tysk officer. Far oplyste, at her boede ingen tyske officerer. Ordonnansen kørte igen, men vi undrede os. Vi børn var ikke i skole. Årsagen er glemt, men grundet tyskernes besættelse af nogle skoler havde vi til tider de underligste skoleskemaer og mødte også enkelte gange på andre skoler. Jeg gik en overgang på privatskole oppe i Skolegade lige ved Missionshuset.

Kl. 11 fik vi forklaringen på ordonnansen. Da kom der en bil med tyske officerer og meddelte, at de beslaglagde hele Sømandshjemmet. Vi skulle være ude om en time og måtte tage vores private ejendele med. Der skulle efterlades alt i køkkenet og opdækning til 100 personer i restaurationen.

Far fik fat i adskillige unge fiskere, og der mødte vognmænd op med hestekøretøjer. Vejret var godt, så alt vores grej blev sat ud på fortovet. Det blev i hast kørt til opmagasinering, men hvor husker jeg dog intet om.

Hvor skulle vi flytte hen? Far kendte fiskeskipper Carl Muff, som ejede villaen Rolfsgade 125, hvor moster Grethe og farbror Anders boede. Villaen havde to lejlig-

Sømandshjemmet Ny Havn, gengivet på et postkort ca. 1933. EBA 56672.070

Rolfsgade 125, hvor familien Gorridsen boede, mens Sømandshjemmet Ny Havn var beslaglagt af besættelsesmagten. Her dog fotograferet omkring 1985. EBA 41936-060

heder i stueetagen, en på 1. sal og en i tagetagen. Sammen med sin bror Christian ejede Carl kutter Ellen E.198. Carl Muff med familie var gået under jorden – vist et sted i Sønderjylland – men far havde kontakt med ham. Kort og godt: Vi kunne flytte ind i hans lejlighed, da den stod tom, men fuldt møbleret, og det gjorde vi samme eftermiddag.

Jeg var en senere dag med far inde på Sømandshjemmet, da far ville have nogle papirer, der attesterede beslaglæggelsen og var underskrevet af en tysk ansvarlig. Den tyske officer var uhyre flink. Far fik sit ærinde forrettet, og vi gik efter en times tid. I den time gik jeg lidt rundt på værelserne. Tog en pistol med ammunition, men fortrød, gik tilbage og lagde den i skuffen igen. Der lå dog også en lille faldskærm til en brandbombe. Af hvid silke. Når jeg pakkede den helt sammen, kunne den bæres under skjorten og være næsten skjult. Det gjorde jeg, og den blev til en kjole/bluse til en søster efter besættelsen.

Befrielsesbudskabet

Den 4. maj efter aftensmaden var jeg på mit værelse i gang med lektier, da far kaldte: »Kom ind i stuen straks«. Vi nåede lige at høre frihedsbudskabet fra London: Tysklands betingelsesløse overgivelse i Holland, Nordvesttyskland og Danmark fra næste morgen kl. 8.

En uovertruffen glæde greb os alle. Ubeskrivelig. Af ejendommelige grunde måtte man ud – skulle man ud. Ud på gaden for at juble med andre. Jeg fik lov at løbe op i Kongensgade og husker ganske klart det første, der skete: Jeg løb ud på Rolfsgade og løb imod en ung kvinde, som jeg genkendte som ekspeditrice fra Jespersens Boghandel i Kongensgade. Hun var vel 25 år mod mine 15, men vi sprang hinanden om halsen og gav kindkys som den naturligste ting.

Kongensgade var ganske enkelt stuvende fyldt med mennesker. Jeg mødte ingen bekendte, men alle kendte alle og omfavnede i en uendelighed. Da jeg var på højde

med Varde Bank, gik der panik i folkemængden. Der kom tyske militærkøretøjer kørende fra Torvet. Jeg mener at mindes skudafgivelser – sikkert i luften og måske også grundet tysk begejstring. Folk søgte ind i porte og ned i kældre. Også jeg forsvandt fra gaden og søgte hjem ad hurtigste vej gennem baggårde og sidegader. Der skete ingen uheld. Mine to ældste søstre var kommet hjem. Mine forældre var blevet hjemme hos vores lillesøster Kirsten på otte år.

På Sømandshjemmet havde vi naturligvis tobakssalg. Og jeg husker far sige – da vi var samlet – »Det er vist nu, at man skal have en god cigar«. Han fandt en kasse frem, som var gemt til en særlig lejlighed. I min erindring var det fra fabrikken Schmalfelt. Kassen blev pedantisk åbnet. Cigarspidsen blev skåret af med det korrekte instrument. Far tændte med en nydelse i ansigtet, jeg aldrig vil glemme.

I øvrigt: Jeg havde lige afsluttet grundskolen med mellemskoleeksamen og skulle efter sommerferien begynde i 1. gymnasieklasse på Esbjerg Statsskole. Så i tiden til sommerferien skulle jeg gå i 1. realklasse på Stormgades Skole. Far sagde ganske bestemt: »Nu skal du straks ud af skolen, for nu får vi travlt med at få Sømandshjemmet ordnet og få flyttet hjem«. Carl Muff med familie dukkede jo frem to tre dage efter og skulle flytte ind i deres hus.

Næste dag, den 5. maj kl. 8.00, kimede alle byens kirkeklokker i en time, ligesom de gjorde over hele landet.

En fiskeskipperes hustru i Cort Adlers Gade boede alene i sin lejlighed. Måske var hun enke, eller måske var manden illegalt i England. Jeg husker det ikke, men hun kunne midlertidigt flytte til noget familie i Esbjerg. Det skete, og vi fik hendes lejlighed, til vi kunne vende tilbage til Sømandshjemmet.

Der var et særdeles praktisk, militært problem: Englændere var ikke kommet til Esbjerg, og byens tyske kommandant ville ikke overgive sig til Frihedskæmperne. Tyskerne havde parade eller opstilling på Torvet, og i Borgergade – jeg tror uden for

Falck eller var det kaffekompaniet – stod Frihedskæmperne opstillet. Tilsyneladende ønskede man ikke en konfrontation. Jeg var oppe at se begge opstillinger. Der var en yderst spændt stemning.

Far og jeg tog ned til Fiskerihavnen for at vurdere muligheden for at komme ind på Sømandshjemmet. Vi blev stoppet af en patrulje frihedskæmpere mellem radioforretningen Oxbølls Radio og Sømandshjemmet. Dvs. ca. 100 meter før Sømandshjemmet. Vi kendte i øvrigt de fleste af frihedskæmperne. Tyskerne havde afvist dem og truet med skudveksling, hvis de ikke holdt sig på afstand. Hvad kunne otte-ti mand med Stenguns udrette i et sammenstød med tysk militær? Vi blev stående og snakkede med dem om situationen.

Umiddelbart efter så vi et tysk marinefartøj af type som en motortorpedobåd komme ind i første havnebassin og bakke til kajen, hvortil der straks blev lagt en landgang. Samtidigt gik Sømandshjemmets hoveddør op, og i hastig rækkefølge kom der ca. 15 militærpersoner og enkelte civile ud. De gik hurtigt de godt 50 meter hen til kajen og om bord. Landgangen blev straks taget, og for fuld skrue forsvandt skibet ud af havnen og drejede nordpå efter Grådyb.

Utvivlsomt var det, som vi lige havde set, en helt tilsigtet plan med netop at beslaglægge Sømandshjemmet med dets beliggenhed lige ved havnekajen. Kort og godt: En gruppe tyske officerer havde forberedt flugten til f.eks. Argentina. Og alt gik tilsyneladende, som det skulle – og lige før engelsk militær holdt sit indtog.

For ikke at handle overilet undlod både Frihedskæmperne samt far og jeg at gå ind i Sømandshjemmet. Der kunne være lureminer, tidsindstillede eksplosiver og lignende.

Jeg erindrer intet om, hvorledes man »indtog« Sømandshjemmet, men få dage senere var vi inden døre. Der var et ubeskriveligt rod alle vegne. Ledninger var ført fra rum til rum ved at afsave dørenes øverste hjørnetrekanter. Både ude og inde flød det med radioapparater og specielt radioudstyr i uoverskuelige mængder. Baggår-

Frihedskæmpere samlet uden for Nordisk Kaffekompagni i Borgergade i befrielsesdagene. EBA 38660-070

den kunne ikke betrædes, da lignende apparatur var kastet ud af vinduerne og lå overalt.

Ude i vores redskabshus stod et såkaldt Stalinorgel: Et kraftigt maskingevær med fire løb, der synkront kunne styres fra en stol med styringspult. Den blev hentet få dage senere af dansk militær, tror jeg.

Englænderne kom først efter et par dage. Rygtet lod vide, at de havde passeret egnen ved Ribe. Jeg tror, det var den 6. eller 7. maj. Jeg tog op til Torvet, hvor de netop var kommet: Tre Tommy'er i en Jeep. De blev hyldet af befolkningen. Jeg kom »om bord«, fik underskrifter, som desværre er forsvundet nu, og fik lov at køre med et lille stykke vej fra Politistationen og ned ad Skolegade. De skulle hurtigt ud til tysk

militær, så formalia kunne ske fyldest. Det skete, uden befolkningen mærkede uro.

Vi levede i en lykkerus i flere dage, der går helt i et for mig.

Der blev på kort tid ryddet op i rodet på Sømandshjemmet, så vi kunne flytte ind. Jeg tror, der var håndværkere i få uger, før sporene var fjernet. I en af restaurationerne hang der på væggen et stort og flot billede af »Der Führer«. Vi fandt bl.a. en pistol med ammunition og fik en times tid til at gå med at skyde til måls efter den forhadte person. Pistolen blev derefter afleveret til vores politimester, da far ikke mente, det var forsvarligt at beholde den.

Mineeksplosionen i Strandskoven

Kort tid efter den 5. maj blev der samlet landminer ind på en plads ude bag Stadion. Efterhånden lå der et stort antal. Man sagde måske flere tusinde. Jeg ved det ikke, men en formiddag under oprydningen lød der en kæmpe eksplosion. Den skyldtes en forkert håndtering af en landmine. Hele lageret eksploderede, og det medførte, at byens forretningsvinduer røg med som en konsekvens. Et ragnarok af splintret glas. Så vidt jeg husker, omkom der to mænd, som havde med indsamlingen at gøre.

Ganske få dage efter den 5. maj kunne vi forvente, at min farbror Anders nok ville afsejle fra England til Esbjerg. Jeg var på havnen helt ude på molen ved indsejlingen til Fiskerihavnen hver dag for at se efter, om der kom kuttere ude bag Fanø. En sådan formiddag i klart vejr med blå himmel stod jeg derude med to andre drenge i samme ærinde. De så efter deres fars kut-

ter. Jeg kendte dem ikke, men vi faldt selvfølgelig hurtigt i en meget engageret snak. Vi så tre kuttere ude bag Fanø. Det var spændende. Vi blev stående. De havde alle deres navnestander oppe på stormasten og Dannebrog på mesanen. Da de passede Jerrig, kunne jeg kende EKKO E.257.

Farbror Anders hang ud af styrehusets styrbords vindue og vinkede. Jeg råbte med våde øjne »Velkommen hjem«. Han lagde til ved kajen ved Toldboden. Det blev en varm modtagelse. EKKO blev hurtigt lagt til et blivende sted, og farbror Anders skulle skynde sig hjem til sin kone, min moster Grethe, som var gravid.

Det er minderige dage og tider, hvilke man kun kan mindes med de følsomme stemninger, hvis man selv har været til stede. Ubeskriveligt og for vores familie endte det lykkeligt. Man fandt atter og ret hurtigt sin daglige rytme igen i et frit Danmark.

Fiskekutter E.257 Ekko fotograferet under jomfrusejladsen i 1939. EBA 64318-070.

Fejringen af Danmarks befrielse den 8. maj 1945

Af Aja Høy-Nielsen

Folkemødet på Stadion den 8. maj 1945. Det store fremmøde var muligt ved, at byens virksomheder og forretninger var blevet bedt om at give de ansatte fri, så de kunne være med i optoget gennem byen og folkemødet på Stadion. EBA 37199-641

20.000 mennesker var mødt op på Esbjerg Stadion for at fejre Danmarks befrielse efter en tur gennem Esbjergs gader. Her holdt dr. Hanssen (1889-1982) sin berømte tale, som modstandsmanden og bylederen Frants Gertsen (1919-2000) har rost som den stærkeste og vigtigste tale, han hørte i majdagene 1945. Hanssen indledte sin tale således:

»Landsmænd! Atter gryer dagen over Danmark takket være de allieredes vældige sejre og vores beskedne indsats. Efter de fem års tætte mørke, der var sænket over vores gerning og vore sind, et mørke, som glimtvis blev brudt af vores modstandsgruppers heltegerninger, kan frihe-

dens velsignede sol atter skinne over vort gamle fædreland. Med lyset og friheden kommer også arbejdet, arbejdet på at genopbygge, hvad krigstiden brændte og ødelagde, arbejdet på at gøre Danmark bedre, rigere, skønnere, ikke blot som det var før krigen, men ny og endnu bedre, hvor vi kommer endnu nærmere til vor gamle ledetråd, at få har for meget og færre for lidt, hvor vi stiler efter de demokratiske nationers store mål, frihed for frygt og frihed for nød, hvor hver den, der kan og vil arbejde, kan tjene sit daglige brød, ånden frit folde sig ud, og nationen gå frem i sundhed og kraft«.

Overlæge S. A. Hanssens på talerstolen på Esbjerg Stadion ved Folkemødet den 8. maj 1945.
EBA 60043-008

Det var stærke og patriotiske ord i smuk samklang med tidens kontekst. Han forfaldt dog ikke til overdreven patos eller helgenkåring af den danske indsats, som han selv havde bidraget til - »de allieredes vældige sejre og vores beskedne indsats«. Retorisk er talen båret af en stærk og lys klangtone for nuet og fremtiden. I talen fortsætter Hanssen med at brede de store

linjer ud for de kommende opgaver, så danskerne igen kan se hinanden i øjnene.

Dr. Hanssen var overlæge på Sct. Joseph Hospital i Esbjerg i årene 1921-1961. Han var bestyrelsesmedlem af Frit Danmarks Lokalafdeling 1944-1945 og efterfølgende formand for Frihedsfondens Esbjerg-afdeling 1945-1970.

»Hun er en feltmadras«!

Af Aja Høy-Nielsen

Hanne Meyer fortæller i sine erindringer "Barndom 1936-1962" om aftenen den 4. maj 1945, hvor byens borgere fejrede befrielsen og har tilladt ArkivNyt at bringe nedenstående afsnit. Hanne var ti år i maj 1945 og kunne følge festlighederne i Kongensgade fra vinduet af familiens lejlighed på første sal:

»Folk jublede og svingede med de danske flag. Pludselig midt i festen så vi en del mennesker, der jagtede en ung kvinde, de klippede håret af hende, spyttede på hende og rev hendes tøj i stykker. Jeg sagde med et barns retfærdighedssans, at min far, som jeg troede kunne klare alt, skulle gå ned på gaden for at standse det. Det stred mod de værdier, jeg var opdraget med, at vi ikke gjorde noget. Mor sagde bare stille: »Hun er en feltmadras«.

Så skete der det fantastiske, at dr. Gråbæk, som også havde set det fra sit vindue, gik ned på gaden til hende, tog sin frakke af og lagde den omkring den ulykkelige, nøgne kvinde og førte hende væk. Det gjorde mig godt og styrkede min tro på mennesker – senere sagde min far, at dr. Gråbæk kunne gøre det, han var en autoritet. Jeg spurgte mange gange den aften, »hvad er en feltmadras?« men fik aldrig svar!«

»Tyskerpiger, tyskertøse« og »feltmadrasser« blev de kaldt. Det var unge danske kvinder, som under besættelsen var blevet gode venner med den tyske værne magts soldater. Nogle af pigerne havde endda en fast tysk kæreste, andre var blevet forlovet med én af dem, og ganske få havde indgået ægteskab med en tysker. Forholdene medførte for mange kvinders vedkommende fødsel af et såkaldt tyskerbarn.

Selv på Spangsbjerg Sanatorium mødte modstandsfolk op i juni måned 1945 for at tale med tre indlagte kvinder. Overlæge Lorenzen gav tilladelsen under den forudsætning, at de ikke rørte kvinderne. Da de

kom tilbage i deres afdeling, var det tydeligt, at de havde grædt, men der skete dem ikke videre. Den vagthavende sygeplejersker, Inger Krabbenhøft, fortalte mig flere år efter om modstandsbevægelsens besøg på sanatoriet.

Anette Warrings bog, Tysker-piger under besættelse og retsopgør (nyeste udgave fra 2017), handler om de fraterniserende kvinder og modstandsbevægelsen i den første tid efter 4. maj. Frihedskæmperne havde primært til opgave at afhente landsforrædere, herunder også tyskerpiger. De varetog også vagtopgaver ved de steder, hvor de internerede forrædere var sat ind. Modstandsfolkene måtte ikke forulempe de internerede eller deltage i f.eks. hårafklipning af tyskerpigerne. Det var overvejende »gadens parlament«, der forulempede tyskerpiger med spytklatter, afklædning, påmaling af kroppen og ikke mindst afklipning af håret. Enkelte modstandsfolk deltog dog i overgrebene, men de blev ikke retsforfulgt.

Anette Warrings forskning viser, at mindst 50.000 kvinder havde relation og/eller samkvem med tyske soldater, hvilket resulterede i mindst 10.000 fødsler af dansk-tyske krigsbørn. Tyskerpigernes historie og overgreb på dem var ikke enestående for Danmark, for tilsvarende kendes fra Norge, Frankrig og Holland.

Dette foto kan stamme fra den episode, Hanne Meyer beskriver i sine erindringer. EBA 05862-070

En mindetavle på Rørkjær Skole for to frihedskæmpere

Af fhv. skoleinspektør Peter Hundebøll

Mindetavlen på Rørkjær Skole for to af skolens tidligere elever, som mistede livet som modstandsmænd under besættelsen.
EBA Q25631-041

Når man færdes rundt i Esbjerg, kan man let støde på mindetavler for personer, der mistede livet under besættelsen. Alene på grund af placeringen er de rimeligt kendte. Der findes dog også mindetavler, som er opsat i bygninger og derfor kun er kendt af en mere snæver kreds.

I indgangen til hovedbygningen på Rørkjær Skole er der en mindetavle over to unge esbjergensere, som begge måtte lade livet i kampen for friheden. Emil Lindskov Knudsen, som var født den 2. februar 1919 i Esbjerg, var tilknyttet militærgrupperne i Esbjerg 1. Kompagni, 3. Deling, 5. Gruppe. Efter endt skolegang på Rørkjær Skole fik han arbejde på Esbjerg Eksport

Flødefabrik og var allerede som 26-årig blevet leder af fabrikken. Privat boede han Frodesgade 9.

Drabet fandt sted den 3. maj 1945 om aftenen. Emil Lindskov Knudsen var i samme ventegruppe som Erik Lyhne, og den 3. maj var de på vej i østlig retning i Gormsgade ved kirkegården med våben fra deres våbenlager til Erik Lyhnes frisørsalon i Jernbanegade. Emil cyklede ca. 200 meter foran Leo Lyhne, men ved hjørnet Gormsgade og Stormgade blev de råbt an af det tyske feltgendarmeri. Emil standsede ikke og blev skudt ned af tyskerne, Erik Lyhne nåede at flygte ind gennem nogle haver i Gormsgade over for kirkegården og ankom

i god behold til Leo Lyhnes frisørsalon i Jernbanegade, hvor resten af gruppen ventede, blandt andre Emil Lindskov Knudsen bror.

På mordstedet på hjørnet af Gormsgade og Stormgade på Gormsgaard-bygningen er der også en mindeplade over Emil Lindskov Knudsen for den triste slutning på hans liv den 3. maj om aftenen – to dage før befrielsen.

Emil Lindskov Knudsen var en dygtig, men stille og beskeden ung mand, som vidste hvad han kæmpede for og var klar over den risiko, der var forbundet med illegalt arbejde. Han beskrives som en rigtig god kammerat og afholdt af rigtig mange i hans bekendtskabskreds. På et-års dagen for drabet samledes Emils kammerater for at mindes ham, der måtte lade livet så tæt på Danmarks befrielse. Emil Lindskov Knudsen's gravsted er fortsat på Kirkegården ved Gormsgade.

Emil Lindskov Knudsen ca. 1940. EBA 65136-042

Mindetavlen for Emil Lindskov Knudsen på Gormsgaarden ud mod Stormgade, som blev afsløret i marts 1946. EBA Q20085-076

Det andet navn på mindetavlen på Rørkjær Skole er Poul Mackeprang Nielsen (1922-1943). Han boede Lyngbyes Allé 13, ganske tæt ved Emil Lindskov. Poul Mackeprang Nielsen var meget aktiv FDF'er i Esbjerg 1. kreds og senere i Silkeborg, hvor han flyttede til i forbindelsen med sin uddannelse inden for skovbrug. Det var mens han var dér, han blev taget af tyskerne efter en sabotagehandling i centrum af Silkeborg. Sammen med tre andre fra gruppen blev han ført til København og henrettet i Ryvangen den 13. marts 1945.

Redaktionen af ArkivNyt har fået lov til at læse med i en længere beretning om Poul Mackeprang Nielsen, som Michael Nielsen i Vejle er ved at lægge sidste hånd på. Michaels farmor var bror til Poul.

Esbjergensere har lagt blomster på stedet, hvor Emil Lindskov Knudsen blev skudt af tyskerne under en våbentransport, den 3. maj 1945. Det skete på hjørnet af Gormsgade og Stormgade ved indgangen til kirkegården. I baggrunden ses Gormsgården, hvor mindetavlen senere blev sat op. EBA 91029-640

Poul Mackeprang Nielsen – aktiv modstandsmand i Silkeborg

Uddrag af Michael Nielsens kommende biografi ved fhv. skoleinspektør Peter Hundebøll

Mange modstandsmænd havde en baggrund i foreninger og lignende sammenslutninger. Værdierne derfra var også de, de kæmpede for. Erfaringen og læringen fra barndommen tog de med sig videre i livet, og flyttede de fra Esbjerg, søgte de typisk mod de fællesskaber, de var opvokset med og kendte fra barndomstiden.

Poul Mackeprang Nielsen (1922-1945) er eksempel herpå. Han blev født i Esbjerg og voksede op hos sine forældre i Lyngbyes Allé 13 sammen med fem søskende. Pouls far, Niels, var musiker og spillede bl.a. til stumfilm i Kino Biografen i Kongensgade. Han spillede også på Tarp Kro. Da han så meget dårligt, gik han ofte til og fra de steder, hvor han spillede musik. Pouls mor, Karen, var en kraftig dame, som passede børn og hjem. Hjemmet på Lyngbyes Allé var rigtig fint, og Niels havde sit klaver stående inde i den fine stue. Her underviste han i klaver- og violinspil, når han ikke spillede musik til festlige lejligheder rundt omkring i Esbjerg.

Hvor han begyndte sin skolegang er lidt usikkert, men han kom formodentlig til at gå på Rørkjær Skole ved dens indvielse i 1932. Året efter, i 1933, blev han medlem af FDF i gruppen Esbjerg 1.

Her blev han rigtig gode venner med Asbjørn. I 1939 blev Poul patruljefører i FDF og i 1941 instruktør. FDFs arkiver viser, at de førere i eller medlemmer af FDF, som valgte at gå ind i modstandsbevægelsen, gjorde det af egen vilje og interesse. FDF stod hverken bag organiseringen eller rekrutteringen til modstandsbevægelsen, men det

lå naturligt for mange førere i FDF at gå denne vej, da national stolthed spillede en stor rolle i opdragelsen i FDF.

Udover at være med i FDF arbejdede Poul som buddreng for manufakturforretningen Th. Vestergaard, Kongensgade 52. Man ved ikke noget konkret om ansættelsen, men til Pouls begravelse i 1945 var der kranse fra både forretningen Th. Vestergaard samt fra personalet hos Th. Vestergaard. Derudover findes der to fotos af Poul og en mand, Arhoff, hvor de sidder på budcykler med påskriften Th. Vestergaard.

Skovfogedelev

Efter sin realeksamen i 1940 flyttede Poul fra Esbjerg til Sjælland for at begynde uddannelsen til skovfoged. Hans første praktiksted som elev var på Petersgaard Skovdistrikt ved Viemose Skov, som blev drevet af skovfoged Niels Morten Givskov. I løbet af dette år var Poul på et kursus for skovfogedelever på Asmildkloster Landbrugs-skole ved Viborg. Kun de 30 bedste fra kurset kunne fortsætte uddannelsen som førsteårs elever på skovfogeduddannelsen. Poul bestod kurset og fortsatte sin uddannelse til skovfogedelev (førstelev) først på Odsherred og Kalø skovdistrikter og derefter på Silkeborg Skovfogedskole. På Silkeborg Skovfogedskole arbejdede og studerede han i skovene ved Silkeborg sammen med Leif Dines Pedersen, som var skovfogedaspirant. Leif blev færdiguddannet i 1944. Poul stod i 1945 over for sin afsluttende skovfogedeksamen, men han nåede aldrig dertil.

FDF flytter med

Poul flyttede ligeledes FDF-kreds til Silkeborg ved sin flytning til byen. Han blev fører i FDF-Silkeborg sammen med Bent Jensen.

Da Tyskland besatte Danmark den 9. april 1940, ændrede forholdene i FDF sig drastisk. Tyskerne indførte et mørklægningspåbud efter mørkets frembrud. For FDF betød det, at åben ild og brug af lommelygter var forbudt efter mørkets frembrud. Derudover skulle byens politimester f.eks. ansøges om tilladelse til at lave en teltlejr. Fik man lov, måtte lejren kun bygges op og bruges ved fuldt dagslys, og FDF'erne måtte ikke køre i kolonner dertil og derfra, men skulle færdes i små grupper.

Modstandsarbejdet i Silkeborg

Modstandsarbejdet i Silkeborg var inddelt i forskellige grupper. En af grupperne hed 14. Nedkastningsgruppe, Silkeborg Distrikt. Den blev Poul medlem af. Gruppen stod for modtagelsen af våben og sprængstoffer. Der var ligeledes tre sabotagegrupper i Silkeborg, og de hed Østgruppen, Vestgruppen og Jernbanegruppen. Poul var medlem af Vestgruppen, som blev betegnet som »upolitisk« og primært bestod af elever fra Th. Langs Seminarium, bl.a. Leif Dines Pedersen, Bent Jensen og Aage Søndergaard. Leif var gruppens leder. Bent kendte Poul fra FDF, mens Aage var medlem af KFUM-spejderne. I modsætning til gruppe Vest var gruppe Øst kommunistisk præget og »politisk«. I denne gruppe modtog Poul undervisning i brug af sprængstoffer og våben. De trænede ligeledes brug af kompas og kort ude i terræn.

Familien i Esbjerg

Pouls forældre boede fortsat i Lyngbyes Allé 13, men hans to søstre, Ingrid og Kirsten, fik arbejde i Gammelby-lejren, som var en tysk militærlejr på Ingemanns Allé. Af forståelige grunde kunne Poul ikke

tale om sit engagement i modstandsarbejdet med familien, selv om han havde et nært forhold til dem.

Så gik det galt

I februar 1945 gennemførte modstandsbevægelsen en vellykket aktion mod Dansk Automobil Byggeri, DAB, i Silkeborg, som trods navnet leverede reservedele til tyske fly. Sabotagen var den største enkeltsabotage i Midtjylland rent skademæssigt med en erstatning på næsten 800.000 kr. Sabotagen blev udført af en rejsegruppe fra Aarhus, assisteret af bl.a. to lokale modstandsfolk Leif Dines Pedersen og Poul Mackeprang Nielsen.

Det lykkedes rejseholdet at komme velbeholdent retur til Aarhus trods kontrol af alle togrejsende, men Gestapo havde held til at fange fire, lokale modstandsfolk. For at opfylde den nationale ledelses ønske om dokumentation af den vellykkede sabotage, tog Leif Dines Pedersen og Poul Mackeprang Nielsen næste dag afsted for at fotografere ødelæggelserne, og mens de var i gang hermed blev de anholdt af Gestapo.

Nedkastningsholdets våbendepot, som lå uden for byen, måtte straks flyttes, da Poul kendte depotets placering. Under flytningen blev Bent Jensen taget på gaden af en tysk vagtpost. En Stengun, et britisk maskingevær, var i al hast kommet til at stikke ud af Bents rygsæk, som viste sig at indeholde flere maskinpistoler. Han blev arresteret på stedet. Også Aage Søndergaard blev taget, så ved hjælp af tortur og stikere blev fire Silkeborg-modstandsfolk fanget.

De øvrige skovfogedelever fra modtagergruppen tog til deres hjemegn og fortsatte modstandsarbejdet der. I den efterfølgende tid gik i alt 50 modstandsfolk under jorden af frygt for, at Leif Dines havde talt over sig.

To dage efter anholdelsen, den 19. februar 1945, sendte statsskovfoged Harald Hansen et brev til Esbjerg. Det var stemplet Silkeborg Distrikt, Kongshus Skovpart og blev sendt til dommer B. Rasmussen i Esbjerg. I den politiløse tid blev han bedt underrette Pouls forældre om anholdelsen. I brevet stod:

Hr. Dommer B. Rasmussen, Esbjerg

Undertegnede anmoder herved Hr. dommer gøre mig en tjeneste i følgende sag:

Der skal i Esbjerg by bo en musiker Nielsen, Lyngbys Alle nr. 13. Han har en søn, Poul Mackeprang Nielsen, der er anholdt her i Silkeborg af det tyske Gestapo i lørdags. Om de nærmere omstændigheder er intet helt klart, men det menes at han sammen med en anden ung mand har forsøgt at fotografere en sprængt fabriksbygning og herunder skulle anholdelsen være foregået. De bedes være venlig at give faderen underretning herom. Jeg syntes ikke jeg kan henvende mig til private mennesker.

Med megen agtelse

Ærbødigst

Harald Hansen

Hævnen - Schalburgtage

Tyskernes hævnthirst var dog ikke tilfredsstillet med arrestationen af de fire sabotører. På Torvet i Silkeborg lå Håndværkerforeningen, som var et samlingspunkt for byens indbyggerne. Den 22. februar 1945 om aftenen havde Gerda Christophersen-turneen opført musicalen Sommer i Tyrol.

Ved 04.30-tiden om morgenen den 23. februar 1945 trængte fire bevæbnede og maskerede mænd ind i Håndværkerforeningens bygning og udlagde sprængladninger i form af 50 kg sprængstof i teatersalen og en mindre sal. Restauratør Madsen, hans hustru og deres fire køkkenpiger boede i en lille lejlighed i bygningen. Efter de var blevet sendt ud af huset, blev bygningerne kl. ca. 05.30 på det nærmeste jævnet med jorden af to kraftige eksplosioner, og dermed var silkeborgenserne be-

røvet byens eneste rigtige teatersal og en restauration.

I arresten

Poul og hans tre kammerater blev med tog kørt fra Silkeborg til Aarhus, hvor de blev sat i arresten søndag den 18. februar. Fra 5.-7. marts blev de via Silkeborg overflyttet til København, hvor de blev sat i Vestre Fængsel. Med blyant førte Poul en udførlig dagbog efter anholdelsen. En hemmelig, gribende og personlig dagbog om, hvordan det var at blive tortureret og sidde inde-spærret. Hans optegnelser gengives her:

- Lørdag d. 17. Anholdt af Gestapo i Silkeborg kl. 8.30. Var i Forhør hele Dagen til Klokken 21 om Aftenen. Næsten ingenting at spise. Behandlingen meget god, fik kun Klø tre Gange den Dag. Om Aftenen blev jeg kørt til Grand Hotel, og sad på en Stol hele natten, lænket sammen med Dines Petersen, fik tre Kopper Kaffe om Morgen.
- Søndag den 18. kl. 10 blev vi kørt til Aarhus til Politistationen, hvorefter vi blev ført til Arrestbygningen og anbragt i Celle 52 sammen med en anden fra Silkeborg.
- Mandag den 19. Kl. 10 blev jeg hentet til Forhør, som varede til Kl. fem om Aftenen, fik en Flaske Mælk og to styk Franskbrød. Blev anbragt i Cellen igen Kl. 18.30.
- Tirsdag den 20. Blev forflyttet til Celle 56, og sad alene, idet min Medfange var frigivet.
- Onsdag den 21. Alene vandrer jeg omkring i Cellen fra Morgen til Aften. Tankerne kommer og svinder. Jeg er sulten, men jeg haaber, jeg klarer mig.
- Torsdag den 22. Alene igen, uha ... - blot jeg holder til al det Grublen - Sokrates - mit nye Navn fordi jeg mener, det passer glimrende.
- Fredag den 23. Alene, alene Tiden - gaar langsomt for mig.

Håndværkerforeningen inden schalburgtagen.

- Lørdag den 24. Alene alene, uha hvad bliver min Dom mon. Endnu har jeg intet hørt.
- Søndag den 25. Kirkeklokkerne kimer, bare jeg kunne komme til Gudstjeneste i dag og høre Guds Ord igen ... Jeg glæder mig til en Gang igen at komme i Kirke.
- Mandag den 26. Solen skinner, Foraaret kommer. Gid jeg maa faa Lov til igen at opleve et Foraar, bare leve og leve, nyde Livet og Naturen sammen med Gud. Jeg beder derom.
- Tirsdag den 27. Endnu har jeg intet hørt hjemmefra. Hvad mon Far og Mor tænker om mig? Deres Søn er arresteret. Gid de ikke vil tage det alt for nær.
- Onsdag den 28. Den sidste Dag i Maaned, Mors Fødselsdag. Jeg maa ikke skrive Hjem. De ved endnu ikke, jeg er arresteret. Hvilken frygtelig Uvished.
- Torsdag den 1. Marts Maaned. Foraaret nærmer sig. Mon ikke jeg snarest faar min Dom. Bare jeg maa komme til Frøsløv. Men hvem ved hvad Tiden viser.
- Fredag den 2. Hvorfor skal jeg tabe Humøret, fordi det gaar én imod. Mine Cellekammerater taler om Døden, som var den nært forestaaende. Det er frygteligt at høre paa. Jeg har ogsaa bedt dem holde Kæft.
- Lørdag den 3. Sulten river i mine Tarme. Jeg har tabt mig saa frygteligt. Livremmen er spændt ti cm ind. De to andre taler om Mad og Mad. De er ganske fortabte.
- Søndag den 4. Søndagen kommer, med intet nyt endnu. Denne Uvished piner og plager mig. Gid der snart sker noget, lige meget hvad.
- Mandag den 5. Endelig et Resultat, Kl. 14 blev jeg hentet ud af Cellen og kørt til Silkeborg og tilbragte hele natten i Toget.
- Tirsdag den 6. Toget skal køre Kl. 8, men kører først Kl. 9.30 og Turen gaar til København. Hvad skal der ske? Naar Nyborg ud på Natten. Der var mange Besværligheder undervejs. Vi blev godt behandlet.
- Onsdag den 7. Færgeren sejler over Kl. 8, om bord fik vi Sodavand, Wienerbrød, og Smørrebrød. Vi maatte selvfølgelig selv betale, men det var godt i vore slunkne

Maver. Vi ankom til København Kl. 17.30, og blev ført til Vestre Fængsel i en af Politiets Salatfade. Jeg blev anbragt i Celle 527 sammen med en Skipper ved Navn Otto Gregersen, en Bogtrykker E. Petersen og en Politibetjent Hardy Thomsen, en gammel Bekendt fra Esbjerg.

- Torsdag den 8. Det er en Velsignelse at komme herover. Humøret er godt hos alle og Maden er bedre end før. Her er Læsestof, og de andre er flinke mod os.
- Fredag den 9. Herligt, herligt Smør om Morgen til Brødet og til Frokost. Det er bedre, end jeg er vant til.
- Lørdag den 10. Hvad har jeg gjort, siden jeg skal have det saa godt. Fangevogterne er flinke Folk, i det hele taget er det gaaet godt for mig endnu, men hvor længe?
- Søndag den 11. Det samme og det samme. Nu begynder Ensformigheden at komme desværre.
- Mandag den 12. Mad, Mad. I gaar næsten intet at spise, i Dag heller intet. Jeg er sløj og udmattet, bange for jeg bliver syg. Har haft et Ildebefindende. Aarsagen 6.000 Flygtninge her til Byen. Ingen Rugbrød i dag. Det er uudholdeligt. Fik et Æg til deling af Fangevogterne.
- Tirsdag den 13.

Dagbogen afsluttes med »Tirsdag den 13.«, uden der er indført yderligere den dag.

Fra arresten sendte Poul et brev til sine forældre. Brevet er dateret til den 3. marts 1945, og stedet for udfærdigelsen er »Arresten«. Ud fra dagbogen er der tale om Aarhus Arrest. På dette tidspunkt var Pouls fremtid stadig uvis. I brevet stod:

Kære far og mor

Ja endeligt hører i altså fra mig. I må undskylde mig, at jeg ikke før har skrevet, men på grund af visse forhold har det været mig umuligt, men jeg har det godt. Men hvad der sker ude i fremtiden ved jeg ikke. Men jeg håber det bedste, og beder gud hjælpe mig. Blot beder jeg jer sende noget rent undertøj, skjorter og strømper og håndklæde og hvis i må få tilladelse dertil at sende mig lidt rygevarer og spisevarer. Det ville jeg være meget glad for. Jeg sender dig kære mor mange hilsner på din

fødselsdag. Det er ganske vist lidt sent, men det er lige velment. I håbet om I alle har det godt derhjemme sender jeg jer de bedste og kærligste hilsner.

Paul!

Hils alle sammen mange gange og lad mig nu snart høre fra jer.

Paul

Min adresse i Silkeborg hvis I skal have noget derfra er hos Slagter Skov, Ørnsøvej 93, Silkeborg.

Afskedsbreve

De fire frihedskæmpere, Poul, Leif, Aage og Bent blev transporteret til København, hvor de blev indsat i Vestre Fængsel. Poul sad på 3. sal på østfløjen i celle 527.

Her skrev han to afskedsbreve. Det ene var til Asbjørn, hans gode barndomsven fra FDF i Esbjerg. Det andet var til hans mor, far og søskende. Brevet til forældrene blev sendt sammen med et kort brev fra Dansk Røde Kors, Kontoret for Udenlandske Anliggender og Krigshjælp. Brevet sendt fra Dansk Røde Kors lyder:

D. 13. April 1945
Hr. Musiker N.P. Nielsen
Lyngbyes Alle 13,
Esbjerg

Dansk Røde Kors har D.D. fra den tyske Særdomstol i København modtaget medfølgende personlige Brev til Dem med Anmodning om at overlevere Dem dette. Idet man efterkommer denne Henstilling udtrykker Dansk Røde Kors sin dybe Medfølelse i den Anledning, der har fremkaldt hermed oversendte Brev.

Afskedsbrevet til Pouls mor, far, og søskende lyder:

Vestre Fængsel, d. 12. Marts 1945

Kære elskede Far og Mor og Søskende!

Ja, saa er den sidste Time kommen for mig. I Dag har jeg faaet at vide, at min Dom er Dødsdom, og der er ikke noget at gøre derved. Men jeg dør med en rolig Samvittighed, idet jeg har maattet give mit Liv for det, jeg har holdt mest af, jer og mit Fædreland, Danmark. Jeg har givet det bedste, jeg har, nemlig mit unge Liv og I

har givet noget af det bedste, I har, nemlig et af jeres Børn. Naar I nu faar dette Brev, er jeg ikke mellem de levendes Tal mere, men vær ikke kede deraf, thi Gud min Frelser er med mig i denne svære Tid, og han holder nok sin Haand over mig og giver mig Kraft og Styrke til at staa det hele igennem med højt hævet Pande.

Jeg beder jer nu blot om ikke at være bedrøvede for min Skyld, men søg jeres Trøst hos Gud, og jeg beder til, at han maa være med jer, indtil I ogsaa engang skal lukke Øjnene for sidste Gang på denne Jord. Sørg nu endelig ikke. Vi mødes nok engang igen. Det hele er jo ikke saa slemt endda. Men det er jo, fordi jeg tror paa Gud, og for mange Aar siden har givet ham mit Hjerte. Jeg er taknemlig for de Aar, jeg har levet; de skønne Dage derhjemme hos jer, de dejlige Timer i FDF, sammen med kristne Kammerater. Jeg siger jer Tak for alt, hvad I har givet mig, Livet og Barndomsdagene derhjemme. Ferierne, naar jeg har været hjemme. Tak for det, kære Far og Mor.

Og til mine kære Brødre og Søstre, Svoger og Svigerinde, jeg siger jer ogsaa Tak for de dejlige Dage, vi har haft sammen. Tak for hver dejlig Time. Tak for hvert et opmuntrende Ord og Tak for økonomisk Hjælp i min Studietid. Jeg beder jer trøste Far og Mor saa godt, I kan og hjælpe dem i denne svære Tid, der nu snart forestaar. Bed Gud hjælpe jer, det er det sikreste, I kan gøre. Hjælp dem, saa deres Alderdom ikke maa blive for svær. Hvorfor har jeg kæmpet? Fordi jeg mente, at Danmark paa den Maade kunde blive et frit og selvstændigt Land, og det var mit Ideal. Jeg vilde være med til at hjælpe Danmark og det danske Folk. For disse Tanker og Meninger har jeg kæmpet, og derfor maa jeg nu dø. Min Gud er med mig, saa har jeg ikke mere at skrive. Jeg beder jer nu for sidste Gang om ikke at være bedrøvede. Jeg dør for en god Sag. Jeg sender de kærligste Hilsener, til jer, Far og Mor, Carl Axel, Kirsten, Lise, Ingrid, Meta og Eli og de smaa Børn. Bed Gud være med mig.

De kærligste Hilsener til jer alle og Venner og Bekendte.

Jeres hengivne Paul.

Dødsdømt

De fire frihedskæmpere, Poul, Leif, Aage og Bent, blev ved en krigsret i København dømt til døden. Den officielle dødsdom over Poul lød:

Forstelev Paul Mackeprang Nielsen anklaget for at have deltaget i Transport af Sprængstoffer og for at have bragt Vaaben og Sprængstoffer, der var nedkastet fra fjendtlige Flyvemaskiner, i Sikkerhed. Endvidere at ha-

ve deltaget i en illegal Gruppes vaabenundervisning og Skarpskydningsøvelser.

Poul, Leif, Aage og Bent blev henrettet sammen med tre andre frihedskæmpere i Ryvangen den 13. marts 1945 - 53 dage før Danmarks befrielse. Ud fra Bents brev antages det, at de blev skudt i løbet af dagen efter kl. 09.30. Poul blev 22 år. De blev henrettet på en henrettelsesplads i Ryvangen i København, hvor de bundet til træpæle blev skudt af tyskerne. Tyske soldater stod under et halvtag og skød derfra med geværer mod de dødsdømte.

Under besættelsen udsendte FDF internt en månedlig forbønsliste. Det var en liste med status på tilfangetagne og dræbte medlemmer af FDF. På den måde blev FDF-kredsene indirekte underrettet om modstandskampens pris inden for deres egne rækker. Den 17. marts 1945 fremgik det af listen, at Poul Mackeprang var blevet fanget af tyskerne, men at hans nuværende opholdssted var ukendt. Han blev først opdateret på listen som henrettet i april.

7 Terrorister dømt til Døden.

Pressekontoret hos den højere SS- og Politifører i Danmark meddeler:

I Henhold til Krigslov er følgende danske Statsborgere blevet dømt til Døden:

1. Skovfoged Leif Dines Pedersen, født 3. Decbr. 1921 i Brønshøj, boende i Silkeborg, for Delagtighed i Jernbane- og Fabrikssabotage samt Mord paa en Værnemagtslæge. Endvidere var han i Besiddelse af Vaaben og Sprængstof.
2. Seminarieelev Aage Søn dergaard, født den 9. Oktbr. 1922 i Randers, boende i Silkeborg, for Delagtighed i Jernbane- og Fabrikssabotage samt Sprængninger af Automobiles, som kørte for den tyske Værnemagt.
3. Forstelev Paul Mackeprang-Nielsen, født den 31. Decbr. 1922 i Eebjerg, boende i Silkeborg, for at have deltaget i Transporter af Sprængstof og for at have bragt Vaaben og Sprængstof, der var nedkastet fra en fjendtlig Flyvemaskine, i Sikkerhed. Endvidere havde han deltaget i en illegal Gruppes Vaabenundervisning og Skarpskydningsøvelser.
4. Maskinarbejder Bent Jensen, født den 8. Maj 1923 i Silkeborg, boende i Silkeborg, for som bevæbnet Friskaremand at have deltaget i en illegal Gruppes Arbejde.
5. Automobilmekaniker Poul Petersen-Holm, født den 25. Marts 1920 i Frørup, boende i København, for ofte at have deltaget i Skibs- og Fabrikssabotage.
6. Maskinlærning Preben Lütke Madsen, født den 11. Maj 1926 i Aarhus, boende i Aarhus, og
7. Lægermedhjælper Svend Egon Nielsen, født den 12. Juni 1924 i Nykøbing, boende i Thorsø ved Aarhus, begge for at være i Besiddelse af Vaaben, Sprængstof og Benzin, og fordi de havde til Hensigt at deltage i Sprængningen af en Jernbanewaggon. Endvidere tilhørte de begge en illegal Organisation.

Dødsdommene er blevet fuldbyrdet.

Ryvangens henrettelsesplads, 1945.

Danmarks befrielse

Efter Danmarks befrielse den 4. maj 1945 begyndte oprydningsarbejdet for modstandsbevægelsen. På Pouls seneste bopæl på Vestre Allé i Silkeborg fik Svend, som boede i huset med sine forældre, besøg af modstandsbevægelsen. Et hold frihedskæmpere kom sammen med en dansk kvinde. Frihedskæmperne ville have sikkerhed for, at det var selvsamme kvinde, som havde været med til at ransage huset den dag, Poul blev anholdt i 1945. Kvinden hed Ytta Knudsen.

Den 10. juni 1945 blev der i Ribe Domkirke afholdt en stor mindegudstjeneste for de faldne frihedskæmpere fra Sønderjylland og en del af Sydjylland. 3.-4.000 mennesker deltog samt mange prominente personer, heriblandt den øverstkommanderende oberst for de engelske tropper, flere danske officerer, en repræsentant fra kirkeministeriet, flere borgmestre m.v. Der blev holdt flere taler i domkirken, sunget salmer og navnene på ca. 50 frihedskæmpere, som havde mistet livet, blev læst op. Mindegudstjenesten blev afsluttet med, at der blev sunget Altid Frejdig, når du går, hvor samtlige deltagerne til mindegudstjenesten spontant rejste sig op ved sidste vers og sang:

*Kæmp for alt, hvad du har kært,
dø, om så det gælder!
Da er livet ej så svært,
døden ikke heller.*

Opgravning i Ryvangen

Efter befrielsen begyndte dansk politi opgravning og identificering af de danske frihedskæmpere, som under besættelsen var blevet skudt af tyske soldater og begravet i Ryvangen. Der blev i alt fundet 202 lig, hvoraf fem var tyske soldater, der blev sendt retur til Tyskland. De resterende 197 var danske modstandsfolk. Alle lig blev transporteret til Retsmedicinsk Institut for at blive identificeret.

Poul Mackeprang Nielsens lig blev fundet den 14. juni 1945 i Ryvangen. Af den retsmedicinske protokol fremgik det, at liget med protokolnummer 1945-0822 blev gra-

vet op den 14. juni sammen med 19 andre lig, heriblandt ligene af Leif, Bent og Aage. Købmand Conrad Egedius Madsen, Tøndergade 10, Aarhus, identificerede liget som værende Poul Mackeprang Nielsen den 16. juni 1945. Dødsårsagen blev fastslået til at være skudlæsioner. Ved langt de fleste lig, som blev gravet op, blev der fundet en flaske med et stykke papir i med navnet på den dræbte.

Verner Thomsen arbejdede på daværende tidspunkt som ordonnans for bylederen, Frans Gertsen, i Esbjerg. Han havde fået til opgave at aflevere et brev til Pouls mor, Karen. Brevet handlede om, at Pouls lig var blevet fundet i Ryvangen. Verner skulle informere Karen om, at liget var fundet, og at hun skulle henvende sig til hr. Gram i Esbjerg Kommune. Han havde penge til hende til en togbillet til København, hvor hun måtte tage over for at få styr på, hvor og hvordan Poul skulle begraves. Verner kørte med denne besked samt brevet til Lyngbys Alle 13, hvor han bankede på døren. Der skete ikke noget – tilsyneladende var der ingen hjemme. Han gav dog ikke op, og ved at kigge ind ad vinduerne så han en skikkelse gemme sig bag gardinet i stuen. Han blev derfor ved med at banke på døren, som blev åbnet til sidst. I døren stod en ca. 20-årig kvinde, som var meget nervøs. Pigen var Pouls søster. Hun fik brevet og beskeden om, at hr. Gram ville betale Karens togbillet til København.

Liget af Poul blev efter familiens ønske ført til Esbjerg og begravet der.

Begravelsen

Poul Mackeprang Nielsen blev begravet fredag den 22. juni 1945 kl. 13.30 fra Vor Frelses Kirke i Esbjerg. Ved begravelsen deltog bl.a. følgende personer:

- Byleder, fabrikant Gisselbæk fra Silkeborg
- Boghandler Anker Mogensen, Silkeborg
- Skovrider Schoubye, Silkeborg
- Skovfoged Hansen, Silkeborg
- Bykommendant, kaptajn Folmer Petersen, Esbjerg

- Esbjergs borgmester, L. Høyer-Nielsen
- Esbjergs kommunaldirektør, Hans Nielsen
- Kredsførerne Carl Bjerregaard og Johnny Beck fra FDF
- Frihedskæmpere fra Pouls gruppe i Silkeborg.

Den pyntede kiste, som var svøbt i Dannebrog, blev båret ind af Pouls kammerater fra nedkastningsgruppen i Silkeborg. FDF-kammerater med tre faner dannede espalier fra kisten og ned til indgangen. Fanen fra Rørkjær Skole var ligeledes til stede. Der var sendt et væld af smukke kranser til båren, heriblandt signerede kranser fra følgende:

- Familien på Lyngbyes Allé
- Frihedsbevægelsen i Silkeborg
- 14. nedkastningsgruppe, Silkeborg Distrikt

- Silkeborg Skovfogedskole
- Skovfoged og elever i Vesterskoven
- S-gruppen i Silkeborg (sabotagegruppen)
- Bykommandoen
- FDF's Landsforbund
- FDF-distrikt Hjerting
- KFUM
- FDF-Esbjerg
- FDF-Tanter og Førere, Esbjerg
- Esbjerg Orkesterforening
- Th. Vestergaard
- Personalet hos Th. Vestergaard
- Rørkjær Skole
- Esbjerg Byråd

Begravelsen blev indledt med salmen Tænk naar engang den Taage er forsvunden, hvorefter provst Kjærgaard om Poul bl.a. sagde:

»De er blevet os en Rigdom, disse unge Helte, der sprang op for at vie sig til Dan-

Poul Mackeprang Nielsens kammerater inden for modstandsbevægelsen og lokale FDF'ere bærer hans blomstersmykkede kiste ud af Vor Frelzers Kirke til den ventende rustvogn. T.v. ses provst A. Kjærgaard, der havde forestået begravelsen.

EBA 31604-008

Fem unge mænd med faner foran rustvognen med Poul Mackeprang Nielsen, der kører fra Vor Frelzers Kirke til kirkegården ved Gormsgade. Fanen yderst t.v. er fra FDF Esbjerg. EBA 31300-008

mark. Nogle måtte dø, for at andre kunne leve. Poul Mackeprang Nielsen var en herlig ung mand, sit hjemms stolthed og glæde, elsket af kammeraterne i FDF og blandt dem, han virkede sammen med i Silkeborg. Og så nævner vi det største. Så ung han var, følte han Guds kald«.

Herefter oplæste provsten Pouls afskedsbrev til Asbjørn. Boghandler Anker Mogenssen, Silkeborg, talte herefter og sagde bl.a.:

»De kom, fordi de forstod, at når man har fået et fædreland, så forpligter det.

Danmarks ungdom gik i kamp, og en af dem var Poul. Jeg vil gerne på frihedsbevægelsens vegne i Silkeborg bringe ham en tak. Du var frisk og altid parat, når flyverne skulle komme og nedkaste våben. Vi takker dig inderligt for, hvad du var. I dag står vi i din fødeby for at vise dig den sidste ære. Æret være dit minde«.

Herefter talte kredsfører Johnny Beck, hvorefter der blev sunget Lyksalig Lyksalig. Herefter spillede kapelmesteren samt musikerne Litanie, komponeret af Schubert.

Efter ceremonien i kirken bar gruppekammerater kisten ud til rustvognen, hvor-

efter følget satte sig i bevægelse mod graven på den nye kirkegård i Gormsgade. Ved graven forrettede provst Kjærgaard jordpåkastelsen, hvorefter skovrider Schoubye holdt en tale. Malermester Niels Olesen, hvis søn, Asbjørn, var Pouls gode ven, udtalte:

»Asbjørn kunne ikke komme her i dag, men jeg skal bringe en hilsen fra ham. Og jeg vil fortælle et vidnesbyrd som vidner om, hvorledes Poul var. En dag han besøgte os i vort hjem, sagde han: »Når jeg bliver skovfoged, skal jeg være god mod mine forældre. De skal bo hos mig og have det godt på deres gamle dage««.

Kordegneren bragte på vegne af familien en tak for deltagelsen, og en af Pouls kammerater fra gruppen, Axel Lund, sluttede af med at udtale:

»Han er gået til den yderste konsekvens af sin offervilje, og vi, der arbejdede sammen med ham, vil aldrig glemme ham«. Med et salmevers sluttede den gribende højtidelighed.

Pouls forældre indrykkede den 28. juni 1945 en annonce i avisen, hvori de skrev:

Modstandsmanden Poul Mackeprang Nielsen begravnes på Kirkegården ved Gormsgade. Kammerater fra modstandsbevægelsen og FDF i Silkeborg sænker kisten i graven.
EBA 31688-008

Tillad os på den måde at bringe vor inderligste tak for den storslåede og kærlige deltagelse, der blev vist os ved vor kære søn, Poul Mackeprang Nielsens jordefærd. N.P. Nielsen og Hustru.

Pouls kammerater i FDF i Esbjerg skrev et brev til Pouls forældre:

Budskabet om Pouls Død har ramt os, hans F.D.F. Kammerater smerteligt. Trofast Tjenstvillighed og maalbevidst Stræben prægede Pouls hele færd. Hans Ungdomsaar har været en Kamptid, han kæmpede en haard og streng Kamp. Kampen for at naa sit maal og blive dygtig inden for sit fag. Og han kæmpede for at blive tro mod de Idealer, han mødte indenfor F.D.F., vi tror, han holdt Fanen højt, vi tror ogsaa, at den Gud, han havde valgt at tjene, har givet ham Kraften i hans sidste svære Dage. Med Tak vil vi mindes Paul. Maatte Gud også faa Lov at hjælpe og trøste hans kære i Sorgen.

Med hjertelig Hilsen
Pouls F.D.F. Kammerater

Gravstedet

Poul Mackeprang Nielsen fik den 31. marts 1946 en sten på sit gravsted på kirkegården i Esbjerg. Det foregik ved en mindestensafsløring samme dag. Mindestenen

blev givet af Pouls kammerater i KFUM og FDF, og på stenen stod: »Faldt i kamp for Danmarks frihed. Altid rank og sand«. Mange hundrede mennesker deltog i afsløringen, som blev indledt med, at FDF's Veteranorkester spillede, mens kammerater i KFUM og FDF sang Langt over lande lyder i natten. Mindestenen var dækket af et Dannebrogflag, og ved graven var der pyntet med grønne kors. Pouls far, mor og søskende sad på stole ud for graven. Borgmester L. Høyer-Nielsen oplæste herefter et par vers og holdt herefter følgende tale:

*Du svigtede ikke os andre,
og det skal vi huske dig som:
Den tapre, som uden at tale
urokkelig mødte sin dom*

*Den dømte har intet at frygte,
det værste er ikke at dø,
for netop af døden kan spire
Sejrens og frihedens frø*

Jeg synes, at disse tre sidste linier er som skrevet til en lejlighed som denne: »Det værste er ikke at dø, for netop af døden kan spire sejrens og frihedens frø!«. Tusinder af unge kvinder og mænd satte livet ind – og alt, alt for mange af dem satte livet til. Disse tusinder af kvinder og mænd skylder vi dyb tak for deres indsats. Deres dåd bør aldrig gå os af minde, men stedse erindre os om, at ingen er større end den, der giver sit liv for andre. Sejren vandt de for os, disse unge helte – men friheden skal vi selv vinde os! Hver ny dag skal den vindes på ny af hver enkelt af os, om ikke den skal gå tabt – og i denne kamp er Poul Mackeprang Nielsen og hans døde kammeraters indsats os det strålende forbillede, som aldrig må tabes af syne!«.

Efter borgmester L. Høyer-Nielsen talte pastor Iversen:

»Vi vil aldrig glemme dem, der satte livet ind mod tyskernes voldsherredømme for at kæmpe for Danmarks Frihed. De gav deres liv, og blandt dem var Poul Mackeprang Nielsen. Han var trofast i kirke søndag efter søndag, og jeg talte ofte med ham. Der

Borgmester L. Høyer-Nielsen taler ved afsløringen af mindepladen for Poul Mackeprang Nielsen (1919-1945) på Kirkegården ved Gormsgade. EBA 40432-008

Lærer S. E. Løkkegaard taler ved afsløring af mindestenen for Poul Mackeprang Nielsen (1919-1945) på Kirkegården ved Gormsgade, mens en ung FDF'er er klar til at fjerne Dannebrog, der har dækket mindepladen. EBA 40433-008

var tre ting, som havde hans store kærlighed, og det var hjemmet, gerningen og F.D.F. Jeg vil ønske for jer, Pouls forældre, at I må mærke guds nærhed og føle, at Poul ikke er død, men lever hos Gud!«

Afslutningsvis trådte lærer S. E. Lykkegaard hen til graven og afslørede gravstenen, mens han sagde:

»Venner inden for F.D.F. og K.F.U.M. har ønsket at afsløre denne mindesten. Lad den minde os om Poul Mackeprangs indsats. Poul Mackeprang Nielsen! Dit liv og virke være æret iblandt os både nu og siden, idet vi tilføjer: »Herrens navn være lovet!«.

Lærer Lykkegaard bad fadervor, hvorefter forsamlingen sang Udrust dig, helt, fra Golgatha og gik hver til sit.

Andre minder og mindesteder

Poul Mackeprang Nielsen blev dog mindet i andre sammenhænge og andre steder. I juli 1945 skrev formanden for FDF, Ludvig Valentiner, et brev til hans forældre, hvori han dels nævnte omtalen i FDFs julebog, dels bad om tilladelse til at sætte Pouls navn på en mindesten, FDF ville rejse ved foreningens lejrplads ved Himmelbjerget. Hans navn skulle stå der sammen med de andre faldende kammeraters navne. Pouls forældre gav tilladelsen, så i 1946 blev der ved FDFs uddannelsescenter ved Sletten ved Himmelbjerget afsløret en mindesten over 11 faldne FDF-førere, som alle deltog i modstandsarbejdet og efterfølgende blev likvideret af tyskerne under besættelsen. Stenen blev afsløret i forbindelse med afholdelsen af FDF's instruktør-lejr. Stenen blev fundet i skoven nær ved, hvor stenen står i dag. Derudover blev der også opsat en mindeplade på FDFs forbundskontor i København.

Den 24. juni 1945 blev der afholdt en mindehøjtidelighed ved Skamlingsbanken syd for Kolding. Ca. 100.000 mennesker deltog, og der blev afsløret et monument med 82 navne på frihedskæmpere fra Syd- og Sønderjylland, herunder navnet på Poul Mackeprang Nielsen. Oberst Højland Christensen fjernede Dannebrog og afslørede stenen.

De 91 modstandsfolk, som blev skudt og begravet i Ryvangen, men hvor deres familier efterfølgende ønskede dem flyttet til deres respektive hjemsogne, fik efterfølgende en mindeplade i midten af anlægget. På mindepladen står bl.a. navnene på Poul Mackeprang Nielsen, Aage Søndergaard og Bent Jensen. Leif Dines blev begravet i Ryvangen. Ud over de 91 frihedskæmperes navne er der indgraveret et digt af Halfdan Rasmussen.

Rørkjær Skole

Poul Mackeprang Nielsen havde gået på Esbjergs nyeste skole, Rørkjær Skole. Den var blevet indviet i 1932 og havde fortrinsvis elever fra Østerbyen. Ved besættelsen

blev skolen delvis overtaget af besættelsesmagten, og fra 1. januar 1941 satte den sig helt på skolen, så børnene måtte fordeles på andre af de kommunale skoler.

Ved befrielsen pakkede tyskerne sammen, og den lokale modstandsbevægelse sørgede for, at skolen ikke umiddelbart kunne bruges til indkvartering igen. Den kun 13 år gamle skole måtte gennem en omfattende renovering, og først i 1947 kunne eleverne vende tilbage til skolen.

I opgangen i skolens hovedbygning blev der efterfølgende ophængt en plade i granit til minde om to af skolens tidligere elever, som faldt i kampen for Danmarks frihed.

Foto af Rørkjær Skole omkring 1939 – Østerbyens skole. EBA 50913-070-510

Først en mindestund, så en glædelig velkomst efterfulgt af spørgsmål om lægers udanske adfærd

Af Aja Høy-Nielsen

Efter befrielsen skulle alt løbes i gang igen og til atter at fungere under mere normale forhold. I mange sammenhænge skulle der dog også ses tilbage, som det f.eks. skete på lægernes område. Ribe Amts Lægekredsforening holdt sit første møde efter befrielsen den 17. juni 1945, og det forløb således:

Formanden, overlæge Hanssen, Sct. Joseph Hospital, indledte med at mindes lægekredsforeningens døde: Overlæge Larsen den 11. november 1944 i KZ-lejren Neu-

engamme, praktiserende læge Povl Carstensen den 14. november 1944 ved et clearingmord i Esbjerg og praktiserende læge Knud Nordentoft den 1. december 1944 i Husumlejren under Neuengamme. Tre lægekollegaer var døde inden for 19 dage. På landsplan døde 29 læger og medicinstuderende.

Dernæst bød overlæge Hanssen velkommen til de tilbagevendte kollegaer, som enten havde været fængslet eller var gået »under jorden«. Det drejede sig om over-

Overlæge Svend Aage Hanssen, Sct. Josephs Hospital, med Sct. Josephs søstre fra venstre: Søster Liboria, Søster Blanca, Søster Placide og Søster Hedvig. Foto ca. 1950. EBA 04851-070

Læge Poul Carstensen i sin konsultation. Han blev clearingmyrdet natten til den 14. november 1944. EBA 30990-008.

læge Axel Guldager, Esbjerg Sygehus, der havde været fængslet fra den 17. marts 1945 på den tyske gestapocentral på Staldgården i Kolding, praktiserende læge L. M. Jakobsen, Esbjerg, der først havde boet på købmandens loft i Bryndum og som senere måtte tage til Sverige samt andre praktiserende læger, som vi ikke kender navnene på.

Selv overlæge Hanssen blev den 28. april kl. 6.30 anholdt og sendt til Staldgården i

Kolding, men hans ophold kom kun til at vare en dag, da den tyske forstanderinde på Sct. Joseph Hospital mødte op og erklærede, at de ikke kunne undvære deres overlæge og sygehuset ellers måtte lukke og patienterne udskrives, heraf mange tyske soldater. Kl. 17 samme dag kunne han tage hjem.

Også praktiserende læge Sv. Knud Larsen var tilbage efter måneders fravær som Dansk Røde Kors-læge på De Hvide Busser, der hentede fanger hjem fra koncentrationslejre i Tyskland.

Herefter var de fremmødte læger parat til at tage fat på dagsordenen. Uden for dagsordenen ønskede praktiserende læge Sv. Knud Larsen dog oplysninger om udvalget til undersøgelse af kollegaers forhold under besættelsen. Det drejede sig om overlæge Oluf K. Svenningsen, Esbjerg Sygehus, speciallæge Frederik S. Nielsen, Sct. Joseph Hospital og ved det efterfølgende møde om overlæge John Lorenzen. Spangsbjerg Sanatorium.

Læge Ingeborg Jakobsen, gift med læge L. M. Jakobsen, rejste det næste spørgsmål uden for dagsordenen. Hun spurgte, om »foreningen ikke burde holde økonomisk justits blandt medlemmerne«. Det henviste til, at medlemmerne på et kredsforeningsmøde den 3. december 1944 enstemmigt

Overlægerne Svend Aage Hanssen (t.v.) og Axel Christensen Guldager til møde i Danmarks Frihedsråds Esbjerg-Afd.

Overlæge Guldager giver den vist som Adolf Hitler, så mon ikke den løsslupne stemning afspejler, at Danmark er blevet befriet? EBA 60039-070

John Nis Lorenzen som var overlæge ved Spangsbjerg Sanatorium 1933-1962, her fotograferet i 1938. EBA 31477-005

havde vedtaget, at »Hvor en kollega på grund af de for tiden herskende forhold er ude af stand til at passe sin praksis, besørger denne af kollegaerne, således at al indtægt undtagen kørsel, tilfalder den fraværende læge«. For nogle læger betød det merarbejde i alle døgnets timer uden merindtægt. Ingeborg Jakobsen mente åbenbart, at visse kollegaer unddrog sig den fælles forpligtelse. Det fremgår ikke af foreningens referat, hvad der videre skete. På den tid var de praktiserende læger i Ribe Amt sololæger, dvs. de sad i enmandspraksis både i by og på land.

Lægerne var:

Erik Jørgen Larsen, født den 11. maj 1891 død den 11. november 1944 i Neuengamme.

Fra maj 1941 overlæge ved åndssvageanstalten Ribelund, Ribe.

Larsen »var tilknyttet efterretningstjenesten og havde til opgave, via et netværk af meddelere i jyske havnebyer, at holde øje med den tyske skibstrafik«. I tysk fangenskab fra april 1944 til sin død.

Povl Carstensen, født den 19. juli 1897 død den 14. november 1944.

Fra november 1926 praktiserende læge i Esbjerg.

Han var byrådsmedlem fra maj 1943 for Socialdemokratiet og ledende medlem af Frit Danmarks lokalgruppe. Han blev myrdet af medlemmer af den berygtede Petergruppe, som havde til formål at virke ved terror, mord og vold.

Knud Nordentoft, født den 1. november 1896 død den 1. december 1944 i Husumlejren under Neuengamme.

Fra februar 1926 praktiserende læge i Varde. I tysk fangenskab fra februar til sin død.

Han »var en af nøglepersonerne i det sydvestjyske modstandsarbejde – i øvrigt sammen med den myrdede kollega Povl Carstensen i Esbjerg. Som medlem af en sabotagegruppe stillede han sin jagthytte til rådighed som hemmeligt våbenlager. Han fungerede desuden som gruppens læge og var med til at udvikle et bredt samarbejde mellem kommunister, Dansk Samling, det britiske SOE, politiet og efterretningstjenesten«.

Axel Guldager, født den 18. marts 1903 død den 25. december 1965.

Overlæge ved Esbjerg Sygehus' medicinske afdeling fra november 1939.

Guldager »blev rekrutteret til modstandsarbejdet gennem professor Chiewitz, som han kendte fra det civile luftværn, hvor han var sanitetschef«. Han skulle være den lokale læge, der tog sig af nedskudte flyvere, desertører, sabotører og få dem sendt ud af landet. Han var også medlem af Frihedsrådets Lokalkomité.

L. M. Jakobsen, født den 7. maj 1899 død den 24. december 1977.

Praktiserende læge i Esbjerg fra 1929.

Aktiv i modstandsbevægelsen. Han og lægehustruen talte aldrig om arbejdet under besættelsen.

Sv. Aage Hanssen, født den 27. februar 1889 død den 3. august 1982.

Folkene i den lokale modstandsbevægelse vidste, at de altid kunne skaffe overnatning

i Hanssens villa og om nødvendigt en indlæggelse på hospitalet. Han var medlem af Frihedsråds Lokalkomité, senere fra 31. maj 1945 formand for den lokale afdeling af Frihedsfonden.

Sv. Knud Larsen, født den 5. august 1900 død den 18. marts 1971.

Praktiserende læge i Esbjerg fra 1931.

Medlem af Dansk Røde Kors' hovedbestyrelse og forretningsudvalg i 20 år og formand for den lokale Dansk Røde Kors. Modtog bl.a. Ridderkorset i februar 1947.

Klaus Larsen oplyser i sin bog Krigere uden våben, at der i 1943 var 3.420 autoriserede læger i Danmark. Mindst 428 af dem – hver ottende – var aktive i modstandskampen samt mindst 177 medicinstuderende. Under besættelsen blev 29 læger og medicinstuderende dræbt i aktion, blev myrdet, henrettet eller døde i tysk koncentrationslejr.

Oluf K. Svenningsen, født den 20. juli 1897 død den 22. december 1962.

Overlæge ved Esbjerg Sygehus kirurgisk afdeling fra 1935.

Frihedsrådets Lokalkomité ønskede at få hans forhold undersøgt under besættelsen. Det handlede bl.a. om hans deltagelse som sygehuslæge i en tysk soldats bisættelse samt for unødigt samkvem med tyske officerer. Sagen blev fyldig omtalt i dagbladet Vestkysten. Frikendt ved Den ekstraordinære Tjenestemandsdømstol den 8. januar 1946. Herefter blev sagen henlagt i Den danske Lægeforening.»

Frederik S. Nielsen, født den 6. marts 1896 død den 1. september 1973.

Speciallæge i øre-, næse- og halssygdomme. Tilknyttet Sct. Joseph Hospital fra oktober 1931.

Hans hustru var tysker, og i hendes familie var der en højt placeret tysk nazist med adresse i København. Blev noteret for »Tysk familie. Samkvem med familie og soldater. Rygter om angiveri og spionage«. Den sidste del af anklagen kunne ikke bekræftes og blev afvist. Sagen blev afsluttet

i Lægeforeningens dømstol, Overvoldgiftsretten, i januar 1946, hvor han fik en alvorlig misbilligelse.

John N. Lorenzen, født den 3. juni 1892 død den 14. september 1971.

Overlæge på Spangsberg Sanatorium fra 1933.

Flere af kredsforeningens læger – dog ikke bestyrelsen – ønskede, at Lorenzen skulle lade sine forhold under besættelsen undersøge, da han havde tilladt tuberkuloseundersøgelse af tyske soldater på sanatoriet. Undersøgelserne var foregået efter tilladelse fra Nationalforeningen. Ingen påtale af Den Ekstraordinære Undersøgelseskommision. Herefter blev sagen henlagt af Den Danske Lægeforening.

13 læger på landsplan blev ved en civil dømstol idømt fængselsstraf. Andre læger, som ovenfor, blev anklaget for unational optræde og dømt/frikendt ved forskellige retter. Svenningsens sag kom for Den Ekstraordinære Tjenestemandsdømstol, hvor loven gav mulighed en disciplinærstraf for handlinger, der ikke var strafbare efter straffelovstillægget. Nielsens sag kom for Lægeforeningens dømstol, Overvoldgiftretten, hvor den kunne dømme frifindelse, give en misbilligelse eller eksklusions af lægeforeningen. Lorensens sag kom for Den Ekstraordinære Undersøgelseskommision, der var for offentlige ikke tjenestemandsansatte.

Kilder

LA. Px7B3. Ribe Amts Lægekredsforening. Forhandlingsprotokol nr. 5 1920-1940 og nr. 6. 1940-1947.

EBA. Dagbladet Vestkysten, den 1. og 3. august 1960. Portræt af læge Sv. Knud Larsen.

Banke, Charlotte. Kitler, konger og kontorer. Esbjerg Sygehus 1940-65. Esbjerg 2014.

Christensen, Laurits Schmidt. Købmand i Bryndum. Esbjerg. Høy-Nielsen, Aja. Tuberkulose som folkesygdom. Esbjerg 2011.

Johannsen, Andreas C. Danske læger under nazismen. Gyldendal 2016.

Larsen, Klaus. Krigere uden våben, lægerne og modstandskampen. Munksgaard 2019.

Samtaler med læge Ingeborg Jakobsen, 1990.

Sankt Joseph Søstre Gertrud Hunke, ordenens arkivar.